

ค่านิยมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทลื้อ*

The values that appear in Lue folk tales

เอี่ยมพร ทิพย์เดช (Uamporn Thipdet)**

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องค่านิยมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทลื้อ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ค่านิยมของชาวไทลื้อที่สะท้อนจากนิทานพื้นบ้าน

การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาทางคติชนวิทยาโดยผู้วิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกนิทานชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ตามคุณสมบัติที่กำหนด จากนั้นผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลนิทานพื้นบ้านไทลื้อจากการสัมภาษณ์วิทยากรชาวไทลื้อ โดยการบันทึกเสียง บันทึกภาพและจดบันทึกข้อมูลที่ไม่สามารถบันทึกได้ด้วยเสียงและภาพ แล้วนำมาวิเคราะห์ค่านิยมของชาวไทลื้อที่สะท้อนจากนิทาน

ผลการวิจัยพบว่า ค่านิยมของชาวไทลื้อที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา สะท้อนค่านิยม 7 ประการ ได้แก่ ค่านิยมด้านการเคารพผู้อาวุโส ค่านิยมในเรื่องโชคชะตา ค่านิยมเรื่องชายเป็นใหญ่ ค่านิยมเรื่องความกตัญญูทดแทน ค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ค่านิยมด้านศาสนา และพิธีกรรม และค่านิยมเรื่องการเลือกคู่ครอง

คำสำคัญ : ค่านิยม, นิทานพื้นบ้าน, ไทลื้อ

* บทความฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย “วิจัยลื้อในนิทานพื้นบ้านไทลื้อ”

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา E-mail: uampon@hotmail.com

Lecturer of Thai Department, School of Liberal Arts, University of Phayao,

e-mail: uampon@hotmail.com

Abstract

The study of stylistic in folktales of Tai Lue People aimed to analyze the values of Tai Lue people are reflected in folktales.

The study uses folklore methods in which the subjects are drawn from the selected Thai Lue resource people who live in Tambon Yuan, Chiang Kham District, Phayao Province. The interview with the subjects focused on Tai Lue folktales is used to collect the data, recorded, photo taking, and field note taking invisible data. The folktales are analyzed values of the Tai Lue people are reflected in folktales.

As a results, Tai Lue folktales demonstrate 7 types of Tai Lue people values namely a respect for elders, a fortune, a patriarchy, a grateful, a faithful, a religious rites and selecting a partner in marriage.

Keywords : Value, Folktales, Thai Lue

บทนำ

นิทานเป็นเรื่องเล่าประเภทหนึ่งที่แตกต่างกันมีประจักษ์ของตน ซึ่งการเล่านิทานมักเป็นไปตามความเชื่อ คตินิยม จารีตประเพณีตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชน อาจกล่าวได้ว่านิทานเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่เป็นกระจกสะท้อนความคิดของคนในสังคมนั้น ๆ” (เอื้อมพร จรนามล, 2554: 1)

ชาวไทลื้อเป็นชนชาติหนึ่งที่มีประเพณีสืบทอดทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับวรรณกรรมนิทานจากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่ามีชาวไทลื้อจำนวนมากอาศัยอยู่ที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และชาวไทลื้อในพื้นที่แห่งนี้ยังคงมีการเล่านิทานอยู่ในกลุ่มของตนเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน อีกทั้งเป็นการสั่งสอนให้คนประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมเพื่อความสงบสุขของสังคม นิทานของชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ที่อำเภอเชียงคำ บางเรื่องเป็นนิทานมุขตลก เช่น เรื่อง “ครูบากับเซียงเมียง” เป็นเรื่องของพระกับเด็กวัดที่ฉายภาพในมุมมองกลับของสังคมทั่วไป โดยในเรื่องมีการนำเสนอตัวละครที่ถูกกดขี่คือศิษย์วัดให้มีความฉลาดเหนือกว่าพระ ทำให้ผู้ฟังเมื่อได้ฟังแล้วเกิดความสนุกสนาน ตลกขบขัน บางเรื่องเป็นนิทานปรัมปราที่มีขนาดยาว เช่น เรื่อง “เต้าน้อยของคำ” เป็นต้น

นิทานพื้นบ้านเป็นเครื่องบอกถึงความคิดความเชื่อและค่านิยมของคนในสังคมนั้น ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ดังที่ กุหลาบ มลลิกะมาส (2518: 1) ได้กล่าวไว้ว่า นิทานพื้นบ้านเป็นสมบัติของคนธรรมดาตามพื้นบ้านพื้นเมืองทั่วไป เป็นเครื่องบอกลักษณะสภาพชีวิตและสังคมของคนในถิ่นต่าง ๆ เป็นเรื่องเล่ากันมาช้านานจนเป็นที่นิยมแพร่หลายทั่วไป เนื้อหาสาระอาจแตกต่างกันบ้างตามกาลเวลาและสถานที่ ทั้งนี้เพราะการถ่ายทอดมุขปาฐะ ผู้เล่าอาจจะต่อเติมลงไปบ้างทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีจริยธรรมที่แตกต่างกันแต่ละท้องถิ่น

ดังนั้น การศึกษานิทานพื้นบ้านไทลื้อ จะทำให้ทราบถึงค่านิยมของชาวไทลื้อที่สะท้อนจากนิทานตลอดจนวิถีคิดและการมองโลกของชาวไทลื้อ สอดคล้องกับที่ เสน่ห์ บุญรักษ์ (2535: 153) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษานิทานจะทำให้ผู้ศึกษาได้ทราบวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความรู้สึกนึกคิด ทศนคติที่มีต่อเรื่องราวต่าง ๆ

นอกจากนี้การศึกษาค่านิยมจะทำให้เราเข้าใจถึงพฤติกรรมของคนที่แสดงออกในการดำเนินชีวิตตามสภาพสังคมนั้น ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาค่านิยมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทลื้อ

วิธีการวิจัย

1. การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น

ศึกษาเอกสาร ตำรา และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับชาวไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

2. การเก็บและรวบรวมข้อมูล

สำรวจแหล่งข้อมูลเบื้องต้น และคัดเลือกวิทยากรผู้ที่มีความรู้ความสามารถ โดยมีคุณสมบัติดังนี้ คือ เป็นชาวไทลื้อโดยกำเนิด (มีบิดาและมารดาเป็นชาวไทลื้อ) มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดพะเยา และปัจจุบันอาศัยอยู่ที่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา มีอายุ 50 ปีขึ้นไป และได้รับการยอมรับจากกลุ่มชนว่าเป็นผู้มีความสามารถในการเล่านิทาน

3. การจัดการทำข้อมูล

ถ่ายเทบันทึกเสียงเป็นลายลักษณ์อักษรแบบคำต่อคำ ซึ่งการเขียนบันทึกจะคงสำเนียงตามเสียงวรรณยุกต์ของชาวไทลื้อทุกประการ จากนั้นนำข้อมูลที่ถอดเป็นลายลักษณ์อักษรแบบคำต่อคำ นำมาถอดถอดเป็นภาษาไทยกลาง เพื่อให้ผู้อ่านโดยทั่วไปเข้าใจมากยิ่งขึ้น

4. การจัดการทำข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ค่านิยมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

5. การเสนอผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

การศึกษานิทานพื้นบ้านไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา จำนวน 59 เรื่อง พบว่านิทานไทลื้อดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมในด้านต่าง ๆ จำนวน 7 ประการ ดังนี้

1. ค่านิยมด้านการเคารพผู้อาวุโส ค่านิยมนี้ถูกแสดงออกผ่านพฤติกรรมของตัวละครในนิทาน เช่น การมีกริยามารยาทสุภาพอ่อนน้อมต่อผู้อาวุโสหรือผู้ใหญ่ การเคารพเชื่อฟังให้เกียรติผู้อาวุโส ผู้ใหญ่ หรือผู้ที่สังคมยกย่องตามวาระต่าง ๆ

ค่านิยมนี้จะชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการนับลำดับชั้นทางสังคมของชาวไทลื้อ ว่าผู้ที่อยู่ในลำดับชั้นสูงกว่ามีอิทธิพลทางความคิดต่อผู้ที่อยู่ในลำดับชั้นที่ต่ำกว่า อาทิเช่น ในนิทานเรื่อง “กลับใจ” ที่สะท้อนให้เห็นถึงตัวละครลูกที่ถูกครอบงำโดยพ่อ ผ่านการใช้กรอบจารีตในการอธิบายถึงเหตุผลที่จะต้องปฏิบัติตามคำของพ่อ และหากไม่ปฏิบัติตามจะต้องได้รับผลร้ายแรง ซึ่งนิทานเรื่องนี้ได้พูดถึงพ่อที่สอนจังหวะการตีกลองเพื่อไม่ให้ลูกถูกโจรลักปล้นระหว่างทางกลับบ้าน แต่ลูกไม่เชื่อ จึงเป็นเหตุให้ลูกปล้นกลางทาง และสุดท้ายลูกก็กลับใจทำตามคำสอนของพ่อ ดังตัวอย่าง

“...ปะพ่อ เอากลองมา ลูกจะตี ได้กลองก็ “หล่ม หล่ม หล่ม” ตีไม่มี จังหวะ พ่อก็บอกว่า ลูกถ้าตีกลองแบบนี้ ถ้าโจรมันได้ยิน มันก็จะรู้ว่าเรากำลังตีกลองมาคนเดียว มันจะออกมาขวางเรา ให้ตีแบบเสียงกลองทหารนั่น ถ้าโจรมันได้ยิน โจรมันก็จะกลัวไม่กล้ามาขวางเราละ ทีนี้โจรก็ได้ยินเสียงก็บอกว่า เออ เสียงกลองนี่มันมีคนตีมาแค่คนเดียว ก็พากันมาขวางทาง โจรมากันสองสามคน เอามาให้หมดข้าวของเงินทอง... ตั้งแต่นั้นมา ลูกชายถึงจะคิดได้ เป็นคนขยัน ช่วยพ่อ ฟังคำสอนของพ่อ”

ลำดับชั้นทางสังคมอีกลักษณะหนึ่งที่น่าสนใจก็คือเรื่องของพ่อตากับลูกเขย ที่เป็นปัญหามาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในนิทานเรื่อง “พ่อตากับลูกเขยตัดต้นไม้” ที่ได้แสดงให้เห็นว่าลำดับชั้นที่เหนือกว่า (พ่อตา) ย่อมมีประสบการณ์ในทุกๆ ด้านมากกว่าลูกเขย หรือที่สำนวนไทยเรียกว่าอาบน้ำร้อนมาก่อน ดังตัวอย่าง

“...พ่อตาก็ถามว่า ลูก เข้านี้เราไปช่วยกันตัดต้นไม้ด้วยกันดีไหม มันมีต้นประดู่กับต้นจันทน์อยู่แค่สองต้น ลูกจะตัดต้นไหน ลูกเขยก็รีบตอบทันที โอ้พ่อ ผมก็เอาต้นจันทน์สิ พ่อตาก็หัวเราะ ปะลูก ตัดต้นจันทน์แล้วห้ามมาเปลี่ยนกับพ่อนะ เอาขวานคนละอัน ไม่เสร็จ ไม่กินข้าวเช้าละ ลูกเขยคงคิดว่าต้นจันทน์ตัดง่าย พ่อตาดัด โปะะ โปะะ ฟันเข้าทุกที ทุกที ลูกเขยก็เอาบ้าง ตัด โปะะ ก็ต้องมางัดขวานออกอยู่อีก พอฟัน โปะะ ก็ติดอีก...”

2. ค่านิยมในเรื่องโชคชะตา นิทานไทลื้อสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของโชคชะตาว่าสามารถเนรมิตให้คนกลายเป็นเศรษฐี หรือยากจนได้ในชั่วข้ามคืน และอาจเปลี่ยนเรื่องร้ายให้กลายเป็นดีได้ ดังตัวอย่างนิทานเรื่อง “จนไม่รู้จักรวย” ที่สะท้อนภาพของชายยากจนคนหนึ่ง ที่แม้ว่าจะมีเทวดามาโปรดอย่างไรก็ไม่สามารถจะรวยขึ้นมาได้ เข้าทำนองบุญมีแต่กรรมบัง ดังตัวอย่าง

“...เทวดาก็ยังไม่ยอมแพ้ วันพรุ่งนี้จะไปทางนั้นอีก ท่านก็เอาทองคำมาห้อยด้านหลังอีก มันจะมาชนเอง ถ้ามันมาชนก็เอาไปขายก็จะมีเงินขึ้นมา ชายคนนั้นก็ไป อ้อ...เรานี้ก็แสนชาติ จะไปขอข้าวเขา กลัวเขาไม่ให้ ทำขาลิป เดินต่ำสูง ต่ำสูง ก็ไปพลาด หัวไม่ชนทองคำก้อนนั้นอีก ก็ไม่ได้ ท่านก็ไม่มาโปรดอีก จนตาย ก็ยากจนจนตาย ท่านมาโปรดถึงสองครั้งก็ไม่ถูก ตัวทำไม่ดีแบบนั้น ถ้าไปตรงๆก็จะไปชนทองคำก็ได้แล้ว ก็เลยยากจนไม่รู้จักรวย”

ในนิทานเรื่อง “ชายขี้เกียจ” ก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของโชคชะตา ที่จะมาเปลี่ยนแปลงชีวิต แต่ก็มีปัจจัยเงื่อนไขบางอย่างที่ทำให้ชายขี้เกียจไม่สามารถดำเนินตามวิถีแห่งความสำเร็จนั้น ดังตัวอย่าง

“...เมื่อก่อนก็อยู่ด้วยกันมา มันจน จะโปรดมันสักหน่อย นางมีสร้อยเส้นหนึ่ง ก็เอาใส่ในท่อข้าวไว้ ทำสัญลักษณ์ไว้ให้เอาไว้ให้คนสุดท้ายนั้นได้ชะที่ชายขี้เกียจ เมียแก่ก็ว่าถ้ามันเห็นมันคงจะเอาไปขายได้เงินได้ทองบ้างมั้ง ได้ท่อข้าวแล้วดีใจ กินไหนก็ไม่เอาไปกิน น้ำเหม็นโหล มีไม้สะพานสองเล่ม ก็ไปนั่งสะพานสายเท้าอย่างนั้นละมั้ง หย่อนแข้งหย่อนขาแล้วก็แกะท่อข้าววางตรงนั้น เอาปลาครึ่งหนึ่ง ข้าวครึ่งหนึ่งมากิน ทำเป็นสายไปสายมา ทำอ้อทำไหนไม่รู้ ท่อข้าวนั้นก็ตกน้ำเสีย ได้

กินครึ่งเดียว สร้อยอยู่ในข้าวก็ไม่เห็น ไม่รู้ว่าเขาเอาใส่ที่นี้ปลา ปลามาแย่งกินข้าวนั้น ปลาตัวหนึ่งนั้นมันตัวใหญ่มากลื่นเอาสร้อยทองไป...”

3. ค่านิยมเรื่องชายเป็นใหญ่

นิทานไทลื้อหลายเรื่องสะท้อนให้เห็นถึงครอบครัวที่มีผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า เชื่อกันว่าครอบครัวใดที่ภรรยาเชื่อฟังเคารพและให้เกียรติสามี ครอบครัวนั้นจะพบแต่ความสุขและสำเร็จ ในทางตรงข้ามหากครอบครัวใดที่ภรรยาไม่เชื่อฟังสามี ครอบครัวนั้นก็จะพบกับความหายนะ

ดังนิทานเรื่อง “เตโชวาโย” ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมชายเป็นใหญ่ ดังตัวอย่าง

“...เดินต่อไปอีก ไปเจอผาข้างมอบกก็กระโดดขึ้นนั่ง โอ้ว เธอ ตัดขอมมา หน่อย เราจะขี่ช้างกัน เมียก็ตัดขอมอะไรให้ สับหัวช้าง ก้อนหินนั้นก็ขยับ เอียง ดูตรง ใต้ท้องช้างนั้นกลายเป็นเงินเป็นทอง ได้ทองกลับมา เพื่อนเตโชมาเที่ยวหา เห็นก็ถามเพื่อนทำอะไรถึงได้เงินทองพวกนี้มา วาโยก็เล่าให้ฟัง เตโชก็อยากเรียนแบบ เตโชก็ไปชวนเอาเมียไปทำบ้าง... ไปเจอผาข้างมอบก เธอไปตัดขอมมา เราจะขี่ช้าง ช้างพ่อช้างแม่เธอสิ นี่มันก้อนหิน ก็เลยไม่ได้อะไรเลย เมียของวาโยเขาตามไม่ถึถึงกัน เมียเตโชกลับเถียงตลอด เลยไม่ได้อะไรเลย”

4. ค่านิยมเรื่องความกตัญญูทดเวท

ชาวไทลื้อยึดมั่นในความกตัญญูว่าเป็นเครื่องหมายของคนดี ถ้าหากใครมีความกตัญญูเป็นคุณธรรม พื้นฐานประจำใจแล้วมักจะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต ดังเช่นนิทานเรื่อง “นางสิบสอง” ได้สะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมที่ได้มาจากความกตัญญู เป็นผลให้เกิดสิ่งที่ดีงามต่อชีวิต ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่ว่า

“...ชายคนนั้นก็ได้ดวงตามาด้วยแล้วหนิ ก็รีบไปที่ถ้ำ ไปรักษาแม่กับพวก ป้า ตาทั้งสิบสองคนก็กลับมาดีทั้งหมด พญาก็กลัวชายคนนั้นจะเป็นภัยแก่เมือง ก็ให้คนรับใช้มาตามหาว่า ปะ วันพรุ่งนี้ให้ไปพบกับพญา มื้ออะไรก็ให้เอาไปให้หมด พญานี้ มีปิ่น ชายคนนั้นก็ไปตัดเอาไม้มาทำด้ามไม้ อยู่ห่างกันสองไร่นา เอายังมา ทานพญา ก็ยิงปืนไป ไปก็ไปตกลงต่อหน้าชายนั้น ตกก็เป็นข้าวต้มขนม มันก็เก็บเอาเก็บเอา เอาที่นี่ยังมาสิ มันก็ยิงมา ก็มาตกลงบนหัวท่านพญากลายเป็นข้าวตอกดอกไม้ ก็คิด ว่าเอ...เรียกมันมาถามดูซิ มันเป็นลูกใคร มันก็บอกว่าเป็นลูกนางสิบสอง...”

นอกจากนี้ นิทานเรื่อง “หมาขนคำ” ก็ยังสะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมเรื่องความกตัญญูเป็นอย่างดี ดังตัวอย่าง

“มี ๒ พี่น้อง พี่ชื่อบัวตูม น้องชื่อบัวตอง ทั้งสองมีแม่เป็นสุนัข บัวตูมกลัว คนอื่นจะรู้ว่าแม่เป็นสุนัข จะไปที่ไหนก็จะไม่ให้แม่ไปด้วย ถ้ามีคนถามเรื่องแม่ก็จะบอกว่า แม่ตายไปตั้งนานแล้ว บัวตองกลับไม่อาย... วันหนึ่งเจ้าเมืองไปเที่ยวป่า ไปเจอบัวตอง ถามบัวตองว่า อยู่คนเดียว ไม่กลัวอะไรหรือ แม่ละไปไหน แม่ไปหาของกิน บอกให้บัวตองรออยู่ที่นี้ แม่เป็นใครละ แม่เป็นสุนัข เจ้าเมืองก็บอกว่า เออ ถ้าอย่างนั้นจะรอคุณสักหน่อย ครู่เดียวก็โผล่มา เจ้าเมืองเพียงคนเดียวที่เห็นว่าสุนัขตัวนั้นขนสวย ขนเป็นทอง เสนาอำมาตย์แต่ละคนก็บอกว่าเห็นเป็นสุนัขขี้เรื้อน เจ้า

เมืองก็ชวนบัวตองเข้าไปอยู่ในเมือง นางก็ขอเอาแม่ไปอยู่ด้วย เจ้าเมืองให้บัวตองไปอยู่ปราสาทในวัง แล้วสร้างกระท่อมให้สุนัข บัวตองไม่ยอม อ้อนวอนขอ จะเอาสุนัขอยู่ด้วย เจ้าเมืองจึงสร้างที่อยู่ให้สุนัขอีก สร้างไว้ใกล้กับที่อยู่ของบัวตอง บัวตองก็เลี้ยงแม่บ้าง ไม่ให้แม่ทำงาน...”

นอกจากนี้ นิทานเรื่อง “ตุ๊กตะเตอ์ร้อยชอด” ก็เป็นนิทานอีกหนึ่งเรื่องที่สะท้อนให้เห็นว่าความกตัญญูจะทำให้คนคนนั้นได้รับแต่สิ่งที่ดีเข้ามาในชีวิต ดังตัวอย่าง

“ไรร้อยชอดเป็นขทาน เลี้ยงกางเกงขาดที่ไหนก็เอาเชือกผูกไว้ จนเป็นปมไปทั้งผืนผ้า ชาวเมืองจึงเรียก “ไรร้อยชอด” ไปขทานที่ไหนก็ช่วยเหลือเขาฝ่าฟัน ตักน้ำ ขุดดิน ได้เงินมาก็เอาใส่กระบอกไม้ไผ่เรื่อยๆ ไรร้อยชอดมีพ่อแม่ แต่พ่อโกรธเกลียดไรร้อยชอด เพราะมันเกิดมาแล้วทำให้พ่อแม่ยากจน... เมื่อพญาเจ้าเมืองตาย ชาวบ้านชาวเมืองเห็นว่า “ไรร้อยชอด เป็นเศรษฐีที่มีศีลธรรม เหมาะที่จะเป็นพญาเจ้า จึงพากันมาขอให้ขึ้นครองเมือง... ไรร้อยชอดได้แต่งตั้งให้พ่อแม่ เป็นเศรษฐี ตั้งโรงงานในเมืองเขตประเทศของตน โดยชาวบ้านชาวเมืองก็ไม่ว่าเรื่อง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาสองเศรษฐี ก็มีความสุข”

5. ค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต

ชาวไทลื้อเชื่อว่าผลดีของการใช้ชีวิตอย่างซื่อสัตย์สุจริตย่อมได้รับผลดีตอบแทนแต่ในทางตรงข้าม หากประพฤติปฏิบัติตนอย่างไม่ซื่อสัตย์สุจริต ผลที่ได้รับย่อมมีแต่ความหายนะ ดังตัวอย่างนิทานเรื่อง “พระยานกกระยางกับปู” ที่สะท้อนค่านิยมดังกล่าวผ่านตัวละครนกกกระยางที่ไม่ซื่อสัตย์ต่อคำสัญญาที่ให้ไว้กับปูว่าจะพาไปอยู่ในที่ที่มีน้ำสมบูรณ์ และสุดท้ายก็ต้องมาพบจุดจบด้วยความตาย ดังตัวอย่างดังตัวอย่างนิทานเรื่อง “พระยานกกระยางกับปู”

“...ไปเห็นปู ปูเอ๋ย เธออยู่ที่นี่ไม่มีน้ำ เราจะย้ายเธอไปอยู่บึงนั้น จะทำอย่างไรไป โอ้...ฉันนึกขอเรานี้ก็ได้ ก็หนีบคอนกกระยางไป นกกระยางบินไป ที่จริงไม่ได้เอาไปปล่อยหรอก ไปก็ไปที่เดิม ไปก็เอาไปกิน แต่ปูมันเห็นขึ้นก็มีแต่กางปลา ก็บอกว่า โอ้...พระยานกกระยางไม่สัตย์ซื่อ จะเอากูมากินนี่หว่า ปูมันพูด แล้วก็บอกว่าให้เอากูไปส่งที่เดิม ถ้าไม่เอาไปส่งที่เดิมเราจะหนีบคอแกนะ นกกระยางก็เอามาเอามาส่งที่เดิม ปูก็คิดว่า เอ...นกกกระยางนี้นั่นไม่ดี หลอกปลาไปปล่อย แต่เอาไปกินเอาเราไปอีกก็จะเอาไปกิน เราก็จะฆ่ามันเสีย ปูก็หนีบคอนกกระยางแรงขึ้น แรงขึ้น นกกระยางก็ดิ้นตายเสีย”

ในทางตรงข้าม ในนิทานเรื่อง “ของดีไม่หนีจากเจ้าของ” ที่มีตัวละครที่มีความซื่อสัตย์สุจริต จึงทำให้ได้รับแต่สิ่งที่ดีงาม ตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ ดังตัวอย่าง

“เศรษฐีมีลูกสองคน ผู้ที่เป็นคนสัตย์ซื่อ ชอบค้าขาย ก็เลยค่อนข้างร่ำรวย.. อยู่มา คนหาปลาไปหาปลา ไปหาปลาที่ตรงนั้น ที่ถุ้งเงินหล่นนั้น ไปได้ปลาตัวโตมา โอ้...มันใหญ่ เอาไปขายไหนก็ไม่มีใครมีเงินซื้อได้ ตัวใหญ่ราคามันก็แพง ที่นี้ไปที่บ้านเศรษฐีผู้เป็นพี่นั้น เศรษฐีเขามีคนรับใช้เยอะ เขาก็ซื้อ จะเอามาทำอาหารให้พวกคนรับใช้ของเขา ซื้อมาแล้วก็มาฆ่าแหละ โอ้...ท้องมันใหญ่สงสัยจะไข่ ผ่าลงไปไม่ใช่ไข่ เป็นถุ้งเงิน กลายเป็นว่าปลาตัวนี้มันกินถุ้งเงินนั้นไว้แล้ว...นี่ละ ของดีไม่หนีจากเจ้าของ ตกลงน้ำไปแล้วยังมีหนทางกลับมาหาเจ้าของ...”

6. ค่านิยมด้านศาสนาและพิธีกรรม เป็นคติความเชื่อทางจิตวิญญาณของคนไทย ที่ทำให้เกิดค่านิยมเรื่องการประกอบพิธีกรรม การกระทำความดี การทำบุญ กระทั่งความเคารพนับถือ “พระ” และยกย่องให้ “พระ” อยู่ลำดับบนสุดของชนชั้นทางสังคม ดังนั้น ค่านิยมด้านศาสนา จึงเป็นคตินิยมที่คนไทยลือรับปฏิบัติสืบต่อมาจนกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต

ค่านิยมศาสนา ถูกสะท้อนผ่านนิทานเรื่อง “คำกึ่งแท้กึ่งเล่น” ในฐานะของพ่อที่ยอมเปลี่ยนวิถีชีวิตจากนักล่ากลายเป็นนักบวช โดยอาศัยกรอบทางศาสนาช่วยในการอธิบายเรื่องบุญและบาป เพื่อที่จะอบรมสั่งสอนลูกให้ปฏิบัติตามหลักธรรมะ ดังตัวอย่าง

“บางคนชอบมาถามพ่อ เอ...ทำไมชอบมาอยู่วัด ถ้าเข้าพรรษาก็มานอนวัด พ่อก็ซี้เกียจจะตอบเขาไป ว่าเมื่อก่อนนั้นเราทำบาปมาเยอะเช่นเราอยากได้กระต่ายอย่างนี้ เราก็มองหากระต่าย...กระต่ายก็โอ “แอ็กแอ็กแอ็ก” ก็ไล่จับไล่ถ่วงอย่างเดียวเลยสิ โอ้...ง่ายกระต่ายก็ได้กิน... เหตุนี้แหละพ่อเลยมาถือศีลกินเจจนถึงปัจจุบัน ก็เพราะว่าได้ทำบาปมาเยอะ”

สำหรับค่านิยมด้านพิธีกรรมนั้น เป็นความเชื่อที่จะพิจารณาจากการกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นเป็นตอนที่มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะประสบความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ทำให้เกิดความสบายใจ และมีขวัญกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป ดังตัวอย่างนิทานเรื่อง “ข้าวลือ” ที่กล่าวถึงพิธีรับขวัญ ปิดเคราะห์ให้กับครูผู้หญิงคนหนึ่งหลังจากที่ถูกลิงใหญ่จับไปเป็นเมียอยู่ในป่า ดังตัวอย่าง

“...นายพรานก็เอาผ้าขาวม้าให้นางนั้นห่ม เอาเสื้อให้ใส่ ก็พากลับบ้าน มาถึงบ้านก็มาหาพ่อแม่ ก็ทำพิธีรับขวัญ ปิดเคราะห์ให้ นางนั้นก็กลับไปเป็นครูเหมือนเดิม”

นิทานเรื่อง “เจ้าสุทนต์” ก็มีการสะท้อนในส่วนของพิธีกรรมเรียกขวัญและชำระล้างมลทินนางมโนราห์ ดังตัวอย่าง

“...มีคนอยู่ตรงนั้นคนหนึ่ง ผมยาวถึงไหล สงสัยจะเป็นคนนั้นเอาแหวนมาใส่ นางมโนราห์ก็ไป ไปก็ไปเจอเป็นเจ้าสุทนต์จริงๆ นางก็พากลับมา มาทำพิธีเรียกขวัญเป็นผัวเมียกัน...”

7. ค่านิยมเรื่องการเลือกคู่ครอง

นิทานไทลื้อหลายเรื่องสะท้อนค่านิยมของคนไทลื้อที่มีความเชื่อว่าคนเราเมื่อคู่กันแล้วย่อมไม่แคล้วกัน

ดังตัวอย่าง นิทานเรื่อง “เจ้าสุทนต์” สะท้อนให้เห็นว่าถ้าเป็นคนดีเสมอกัน มักจะได้เป็นคู่กัน และจะไม่แคล้วคลาดจากกัน ดังตัวอย่าง

“...โอ้...แหวนนี้มันแหวนเรานี้ ที่ฝากพระฤาษีไว้ให้สุทนต์ มันมาจากที่ไหนถามนางสาวคนใช้ ว่าใครเอามาใส่ นางสาวพวกนั้นก็บอกว่า ศาลาบ่อน้ำตรงนั้น มีคนอยู่ตรงนั้นคนหนึ่ง ผมยาวถึงไหล่ สงสัยจะเป็นคนนั้นเอาแหวนมาใส่ นางมโนราห์ก็ไป ไปก็ไปเจอเป็นเจ้าสุทนต์จริงๆ นางก็พากลับมา มาก่ทำพิธีเรียกขวัญเป็นผัวเมียกัน เพราะเขาเป็นเนื้อคู่กัน ตามหากันก็ไปเจอกันจนได้”

ในทำนองเดียวกับเรื่องราวของ “นางไข่ฟ้า” ที่มีแก่นเรื่องคล้ายกับเจ้าสุทนต์ คือคนดีมีคุณธรรมเสมอกัน มักจะได้เป็นคู่กัน ไม่แคล้วคลาดจากกัน หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นบุพเพสันนิวาส ดังตัวอย่าง

“...เออสำรับข้าวว่างเรียงไว้ตรงหน้าคนละสำรับ แล้วให้ยายจากไปกิน ถ้าไปกินด้วยนั้นเป็นนางไข่ฟ้าก็แสดงว่าใช่ เป็นเนื้อคู่กันจริงๆ นางก็บอกไว้ก่อนว่า ให้ดูนะ ถ้าแมลงวันไปเกาะสำรับข้าวสำรับไหนให้พี่ไปนั่งสำรับนั้นนะ ขยายจากก็ดูไปดู เห็นแมลงวันตัวนั้น ขยายจากก็ไปนั่งกินสำรับนั้น พอมาตรวจดูก็ใช่จริง เป็นสำรับข้าวของนางไข่ฟ้าจริง ทำนยังง่ไม่ปล่อยอีก ต้องรออีกรวัน วันต่อมาก็ให้นางสาวพวกนั้นไปนั่งหลังฉากอีก เอานิ้วมือยื่นออกมาจากฉาก ให้ยายจากไปจับ จับมือ ถ้าจับได้มีนางไข่ฟ้าก็ได้ไป เป็นเนื้อคู่กัน เป็นผัวเป็นเมียกันจริง นางก็บอกยายจากไว้ให้ดูแมลงวันนะ ถ้าแมลงวันไปเกาะนิ้วไหนให้พี่ไปจับเอามือนั้นนะ ดูไป ดูไปแมลงวันก็ไปจับมือนางไข่ฟ้า ขยายจากก็ไปจับ พอมาตรวจก็ใช่จริงๆ ใช้นางไข่ฟ้าจริง จึงได้ไป เขาบอกว่าเป็นเนื้อคู่กันจริงๆ ถ้าไม่ใช่เนื้อคู่กันก็ไม่ได้กันหรอก”

จากการศึกษาค่านิยมที่สะท้อนผ่านนิทานไทลื้อทั้ง 59 เรื่อง ทำให้มองเห็นค่านิยมของชาวไทลื้อว่าเป็นชนชาติที่มีค่านิยมในเรื่องศาสนาและพิธีกรรม อีกทั้งยังมีความเชื่อ โชคชะตา ประกอบกับเป็นสังคมแห่งความซื่อสัตย์สุจริต มีการเคารพกันตามลำดับชั้นอาวุโส โดยที่คนระดับบนได้วางรากฐานความคิด และสืบทอดมายังลำดับชั้นระดับล่าง เพื่อก่อให้เกิดการบังคับ ปฏิบัติ และสร้างความถูกต้องชอบธรรม นอกจากนี้ สังคมชาวไทลื้อยังเป็นสังคมที่นิยมเพศชายเป็นใหญ่ด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษานิทานพื้นบ้านไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ในครั้งนี้พบว่า นิทานที่เป็นนิทานประเภทมุขตลกส่วนใหญ่มักจะปิดเรื่องด้วยความตลกขบขัน ซึ่งในความตลกขบขันนั้น ผู้เล่ามักหยิบยกเอาเรื่องเพศมาเล่าให้ดูเป็นเรื่องธรรมดา เช่นเรื่อง “หลอกให้เปลือย” ที่ตอนปิดเรื่องให้ตัวละครหญิงเชื่อคำพูดของผู้ชาย จึงถูกผ้าถุงขึ้นเลยอวัยวะเพศ แล้วเดินขำน้ำ ดังความตอนจบเรื่องว่า

“...เออ พวกผู้หญิง ข้ามมาเถอะ น้ำนี้ลึกแค่โคนี้แหละ ถ้ากลัวผ้าถุงเปียก ก็ถกขึ้นเสีย” ผู้หญิงก็ข้ามตามไป ไปถึงกลางลำน้ำก็ถก ผ้าถุงขึ้นเปลือยหี จนข้ามไปถึงอีกฝั่ง ที่จริงน้ำไม่ได้ลึกซักหน่อย พวกผู้ชายหลอกให้ถกผ้าถุง”

อีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น การนำเอาเรื่องของพระมาเล่าในแง่มุมที่ต่างไปจากความเป็นจริง เช่นเรื่อง “ครูบากับเชียงเมียง” เป็นต้น ซึ่งอาจเป็นเพราะการเล่านิทานเป็นพื้นที่เดียวที่ทำให้ผู้เล่าได้ปลดปล่อยซึ่งความเครียด และความคับข้องใจได้อย่างอิสระ จึงเลือกที่จะให้ชนชั้นสูง เช่น พระ มีชะตากรรม และจุดจบที่มีแต่หายนะ หรือถูกทำให้กลายเป็นตัวตลก ดังตอนจบของเรื่องนี้ว่า

“...ครูบา ก็กินแกงบอน แล้วบอกว่าแกงบอนนี้อร่อย ไปเอาที่ไหนมา เชียงเมียงก็บอกว่าเอามาจากหูกี้ควาย ถ้ามันชี้ให้ลวงเอา ครูบาก็ลวงหูกี้ควายควายก็ยุ่มหูกี้ แล้วก็ลากครูบาวังไปถึงกลางทุ่งนา ครูบาก็เลยตาย”

จะเห็นว่าทั้งสองเรื่องนี้ไม่อาจขึ้นจริงในสังคมได้ เพราะสังคมไทลื้อเป็นสังคมแห่งพระพุทธศาสนา ต้องอยู่ในกรอบของศีลธรรม มีค่านิยมในการเคารพผู้อาวุโส หากใครทำผิดจากค่านิยมดังกล่าวก็อาจถูกสังคมประณามได้ ดังนั้น เรื่องที่ปิดด้วยความตลกขบขันโดยส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องที่เป็นทางออกของความกดดันจากกฎระเบียบ และค่านิยมในสังคมได้ดีอีกทางหนึ่งด้วยเช่นกัน

สรุป

จากการศึกษาและรวบรวมนิทานพื้นบ้านไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา จำนวน 59 เรื่อง พบว่า นิทานพื้นบ้านไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา มีค่านิยมปรากฏอยู่ทั้งสิ้น 7 ประการ ได้แก่ ค่านิยมด้านการเคารพผู้อาวุโส ค่านิยมในเรื่องโชคชะตา ค่านิยมเรื่องชายเป็นใหญ่ ค่านิยมเรื่องความกตัญญูทดแทน ค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ค่านิยมด้านศาสนาและพิธีกรรม และค่านิยมเรื่องการเลือกคู่ครอง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2518). *คติชาวบ้าน*. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

เอี่ยมพร จรนามล. (2554). *โลกทัศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา*.

งานวิจัยได้รับทุนอุดหนุนจากงบประมาณรายได้ 2554 มหาวิทยาลัยพะเยา.

เสนหา บุญยรักษ์. (2535). *คติชนวิทยา*. ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัย

ครูพิบูลสงคราม พิษณุโลก สหวิทยาลัยพหุชนิราช.